

Mikä?

Sosiolingvistinen haastattelu tarkoittaa väljästi tulkittuna mitä tahansa keruutapaa, jossa tallennetaan puheaineistoa kasvokkaistilanteessa sosiolingvistisen tutkimuksen tarpeisiin. Tarkoituksena on yleensä saada analysoitavaksi informanteilta runsaasti ns. vapaamuotoista puhetta. Toisinaan käsitteellä viitataan vielä nykyäänkin William Labovin kehittämään keruuproseduriin, jossa puhetta pyritään keräämään useasta eri kontekstuaalisesta tyylistä, toisinaan tästä edelleen kehiteltyä keruutapaa tai esimerkiksi tapaa, jossa puheen annetaan virrata hyvin vapaasti.

Katso myös:

Luku xx: Sosiolingvistiikka

Luku xx: Kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus

Luku xx: Kysely

Luku xx: Lingvistinen etnografia toimintayhteisöissä

Luku xx: Korpusaineistot

1. Taustoitus

Sosiolingvistisessä variaationtutkimuksessa ja ylipäättään sosiolingvistiikassa käytetään useita aineistonkeruumenetelmiä, esimerkiksi haastatteluja, kirjallisia kyselyjä, kenttätutkimuksen yhteydessä tehtäviä kyselyjä, nopeita anonyymejä keruita ja osallistuvaa havainnointia (ks. esim. Milroy & Gordon 2003, 52–71; sosiolingvistiikka, lingvistinen etnografia, kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus tässä kirjassa). Se, mikä on hyvää aineistoa ja miten sitä pitäisi hankkia, riippuu täysin tutkimuksen tavoitteista ja tutkimuskysymyksistä (Milroy & Gordon 2003, 49).

Edellä mainituista menetelmistä haastattelu on perinteinen tapa kerätä puheaineistoa sosiolingvistiikan lisäksi myös dialektologiassa. Sitä sovelletaan myös useilla muilla kielentutkimuksen aloilla ja yleisemminkin eri tieteenaloilla, erityisesti ihmistieteissä. Haastattelun on arveltu olevan jopa käytetyin tiedonhankkimisen menetelmä yhteiskuntaelämän eri alueilla (Tiittula & Ruusuvuori 2009, 9).

Vaikka haastattelu menetelmänä ja nimityksenä on yleinen, ovat tutkijat käyttäneet metodinaan tarkemmin tarkasteltuna monenlaisia haastatteluja, ja haastattelun merkitys on erilainen eri yhteyksissä. Haastattelujen eri lajeja on mahdollista tyypitellä ensinnäkin sen mukaan, kuinka tarkkaan ennen haastattelua on päätetty ja muotoiltu kysymykset ja mahdolliset vastausvaihtoehdot, mahdollisesti myös missä järjestyksessä kysymykset esitetään sekä kuinka sitovasti suunniteltuja ratkaisuja noudatetaan. Tämän perusteella haastattelut on tapana jakaa karkeasti strukturoituihin, puolistrukturoituihin ja strukturoimattomiin haastatteluihin (Tiittula & Ruusuvuori 2009, 11)¹.

Nimensä mukaisesti strukturoitu haastattelu on näistä sidotuin haastattelulaji, jossa tiukimmillaan lomakemuotoisessa haastattelussa on tarkkaan muotoillut kysymykset ja vastausvaihtoehdot sekä kysymysten järjestys vakioitu, jotta tutkija vaikuttaisi mahdollisimman vähän haastattelun vastauksiin. Strukturoitu haastattelu voidaan toteuttaa esimerkiksi kokonaan suullisesti niin, että haastattelijä esittää kysymyksensä suunnitellusti ja haastateltava vastaa niihin ja haastattelu tallennetaan. Vaihtoehtoisesti strukturoitu haastattelu voidaan toteuttaa niin, että haastattelijä kysymysten esittämisen lisäksi myös kirjaa haastateltavan vastaukset.

Strukturoimaton haastattelu puolestaan edustaa haastattelulajien jatkumon toista ääripäätä, ja se muistuttaa eniten vapaamuotoista keskustelua. Haastattelu ei etene niinkään kysymys–vastaus-parien mukaisesti, vaan sekä haastateltava että haastattelijä voivat kuljettaa sitä toivomaansa suuntaan ja nostaa mieleensä tulevia asioita esiin. Tarkkojen kysymysten esittämisen sijasta pyritään keskustelunomaisuuteen ja luonnollisuuteen, jotta haastatellulla olisi mahdollisuus kertoa kokemuksistaan, tuntemuksistaan, muistoistaan, mielipiteistään ja perusteluistaan (Hirsjärvi & Hurme 2000; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Sanatarkasti strukturoimaton haastattelu ei ole kuitenkaan koskaan täysin strukturoimaton, koska haastattelulla on aina jokin tarkoitus tai päämäärä ja usein esimerkiksi sen tema tai haastattelutilanne on etukäteen jotenkin sovittu tai määritelty.

¹ Tutkimuskirjallisuudessa eri haastattelulajien nimitykset vaihtelevat. Strukturoimatonta haastattelua kutsutaan muun muassa avoimeksi haastatteluksi ja standardoimattomaksi haastatteluksi. Strukturoitua haastattelua on puolestaan nimitetty esimerkiksi standardoiduksi haastatteluksi ja puolistrukturoitua puolistandardoiduksi (Tiittula & Ruusuvuori 2009, 11–12). Tutkijoiden keskuudessa ei ole yhtenäistä tapaa määritellä niitä haastattelun lajeja, jotka sijoittuvat strukturoitujen ja strukturoimattomien haastattelujen väliin. Esimerkiksi joidenkin tutkijoiden mukaan näiden ääripäiden väliin ovat erotettavissa osittain järjestelty ja osittain avoin haastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 49; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Puolistrukturoiduissa haastatteluissa, jotka asettuvat edellä esitettyjen ääripäiden väliin, on etukäteen päätetty ja lyöty lukkoon vain osa niistä kaikista tekijöistä, jotka on vakioitu strukturoidussa haastattelussa. Yksi yleisimmistä tämän haastattelulajin edustajista on teemahaastattelu, jossa haastattelua varten keskusteltaviksi suunnitellut aihepiirit ovat samoja kaikille haastateltaville (ks. Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48, 66; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Haastatteluja on tapana ja mahdollista luonnehtia myös sen mukaan, onko haastateltavia vain yksi, kaksi vai useita. Tämän perusteella käytetään sellaisia nimityksiä kuin yksilöhaastattelu, parihaastattelu ja ryhmähaastattelu. Jako voi kertoa myös tarkemmasta haastattelun tekemisen tekniikasta: virikehaastattelussa mukana on esimerkiksi kuvamateriaalia, puhelinhaastattelussa vuorovaikutustilanne ei ole kasvokkainen, kävelyhaastattelussa taas kuljetaan rinta rinnan samalla keskustellen (ks. esim. Törrönen 2017; Bamberg 2017; Ikonen 2017). Yhtä lailla haastatteluja voidaan luokitella sen perusteella, millaiseen tietoon haastattelu kohdistuu. Esimerkiksi narratiivisissa eli kerronnallisissa haastatteluissa haastateltava kertoo kokemuksistaan; etnografinen haastattelu kohdentuu haastateltavan elämänpiiriin. (Tiittula & Ruusuvuori 2009, 12.)

Kuten edellä esitetystä on käynyt jo ilmi, käytetään erilaisia haastatteluja hyvin monella eri tieteen- ja tutkimusalalla. Tässä esityksessä ei ole kuitenkaan mahdollista käsitellä menetelmää sen kaikessa kirjossaan, ja keskitymmekin siksi seuraavassa siihen, miten sitä käytetään sosiolingvistiikassa.² Haastattelua on hyödynnetty dialektologiassa ja sosiolingvistiikassa ennen muuta, jotta tarkasteltavaksi on saatu kerättyä runsaasti puheyhteisön jäsenten puhetta. Esimerkiksi perinteisissä murrekeruissa kielentutkijaa eivät ole ensisijaisesti kiinnostaneet informanttien tiedot paikallisesta kansanperinteestä, vaan se, kuinka hän puhuu. Tosin murteentutkimuksessakin informantin taustaa koskevat tiedot ovat olleet tärkeitä tutkijalle. Viimeistään sosiolingvistisen asennetutkimuksen ja erityisesti kansanlingvistisen tutkimuksen myötä haastatteluaineistossa ovat alkaneet yhä enemmän kiinnostaa sen ohella, miten haastateltava puhuu, myös se, mitä hän puhuessaan kertoo. Sen sijaan esimerkiksi kasvatustieteilijöitä tai sosiologeja ei tyypillisesti kiinnosta haastatteluaineistossa se, miten haastateltavat kieltä käyttävät, vaan niiden asiasisältö. Vaikka tarkastelemme tässä esityksessä ennen muuta haastattelua puhutun kielen tutkijoiden

² Sosiolingvistiikassa haastattelut ovat olleet keskeinen aineistonhankintamenetelmä 1970-luvulta lähtien. Tässä artikkelissa esitettäviä metodologisia perusperiaatteita on nähdäksemme mahdollista soveltaa monella muullakin lingvistisen tutkimuksen alalla.

näkökulmasta, käsitellään haastattelua laiveammin ja kattavammin muissa julkaisuissa. Usea teos keskittyy tarkastelemaan yksinomaan haastattelua (ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2000; Ruusuvuori & Tiittula 2009; Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010; Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2017).

2. Haastattelumetodin historiaa

2.1. Dialektologia ja haastattelu

Puhutun kielen tutkimuksessa haastattelut ovat edustaneet aineistonkeruun valtavirtaa jo perinteisessä murteentutkimuksessa³, jota on harjoitettu tieteellisen kielitutkimuksen alkuajoista 1800-luvun lopulta (Ks. esim. Juusela 1994, 1–2; Chambers & Trudgill 1998; Tekijä1 & Tekijä2 tulossa). Kielitieteissä haastattelua on käytetty menetelmänä muun muassa myös sanasto- ja nimistökeruissa (ks. nimistöntutkimus tässä kirjassa). Haastattelu kytkeytyi perinteisessä tutkimuksessa alkuaikoina yleensä haastatteluissa käytettyihin sanaluetteloihin ja kyselyihin, jotka usein olivat elisitoituja (ks. esim. Chambers & Trudgill 1998, 15–23; kyselyistä yleisemmin ks. Kysely tässä kirjassa; elisitoinnista ks. Kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus tässä kirjassa).

Myös Suomessa haastattelu on ollut murteentutkimuksessa väljästi määritellen yksi keskeisimmistä keruumenetelmistä 1800-luvun lopulta lähtien. Varhaisimmissa keruissa käytettiin keräily-sanastoja, ja ensimmäiset ohjeistetut keruumenetelmät koskivat nimenomaan näiden sanaluetteloiden hyödyntämistä. Toisaalta Suomessa tehtiin huomioita myös yleisemmin haastateltavien puheesta, ja silloista tšekäläistä menetelmää on luonnehdittu joskus kysele ja kuuntele -metodiksi. (ks. Strandberg 2004, 27–29.)

Nauhurit yleistyivät murteentutkijoiden käytössä 1950-luvulla (Chambers & Trudgill 1998, 24–25), minkä myötä haastattelun merkitys vahvistui entisestään. Jo tätä ennen oli murteen tallentamisessa käytetty jonkin verran muita laitteita 1900-luvun alkupuolella, mutta niitä tutkijan oli verrattain vaikeaa kuljettaa mukanaan keruumatkoillaan. Siksi murteen tallentaja joutui 1950-luvulle asti tukeutumaan haastattelussa tekemiinsä muistiinpanoihin. (Ks. esim. Yli-Paavola 1970, 9–11.) Nauhureiden yleistymisen myötä tavoitteeksi tuli tallentaa laajemmin mahdollisimman vapaamuotoista puhetta. Analyysissäkään ei oltu enää yksittäisen tutkijan ainutkertaisen kuulovaikutelman varassa (Chambers & Trudgill 1998, 24–25;

³ Vaihtoehtoisesti tässä yhteydessä voisi käyttää myös nimitystä murremaantiede, kuten Chambers ja Trudgill (1998, 14) esitellessään perinteisen murteentutkimuksen keruumenetelmiä.

nykyisistä tallennusvälineistä ja -tavoista ks. kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus sekä kokeellinen fonetiikka tässä kirjassa). Yleisesti ottaen ero varhemmilla 1900-luvun alun välineillä tehtyihin verrattain harvinaisiin tallenteisiin oli huomattava, koska näitä ensimmäisiä kielitieteellisiä näytteitä on luonnehdittu joskus etukäteen valmisteltujen esitysten kaltaisiksi, ”esitysnäytteiden luonteisiksi”. (Yli-Paavola 1970, 2, 10–12, 43.)

Suomessa voi katsoa järjestelmällisen suomen murteiden äänitystyön aloitetun viimeistään vuonna 1959, jolloin perustettiin SKNA eli Suomen kielen nauhoitearkisto (ks. SKNA-infolaatikko). Vaikka muun muassa Suomessa huomio oli kohdistunut jo ennen nauhureita toki muihinkin kuin yksittäisiin sanoihin⁴, tarjosivat nauhoitteet tutkijoille uudenlaista monipuolista aineistoa muun muassa lause- ja tyyliopin tarkasteluun ja keinoja myös puheen painotuksen, intonaation, puherytmin, äänneiden keston ja laadun kokeellisfoneettiselle tutkimukselle. Osaltaan ne sisälsivät luonnollisissa käyttöyhteyksissään runsaasti myös muoto-opillista, sanastollista ja fraseologista aineistoa (Yli-Paavola 1970, 10–12).

2.2. Klassinen sosiolingvistinen haastattelu

Sosiolingvistinen haastattelu muistuttaa monin tavoin edellä esitettyä murteentutkimuksessa käytettyä haastattelua. Niissä maissa, joissa murreaineistoa kerättiin lähinnä kyselyin ja sanaluetteloin tai kysymällä keruuretkillä suoraan tietoja yksittäisistä sanoista tai rakenteista, siirtymä vanhoista menetelmistä vapaamuotoisen puheen tarkastelemiseen haastattelun keinoin oli huomattava (ks. kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus tässä kirjassa). Sen sijaan esimerkiksi puhesuomen tutkimuksessa siirtymä sosiolingvistinen haastatteluun oli vähäisempi (ks. esim. Mielikäinen 1982, 278–279), koska fennistit olivat tehneet murrehaastatteluja hyvin yleisesti jo ennen kuin sosiolingvistiset vaikutteet alkoivat näkyä Suomessa 1970-luvun taitteessa. Täälläkin tutkimus uudistui, mutta murteentutkimuksen ja uuden sosiolingvistisen variaation tutkimuksen välille ei kehkeytynyt syvää juopaa (Suojanen 1982, 9; Nuolijärvi 1990, 120).

Sosiolingvistinen haastattelu on nimityksenä monimerkityksinen, koska sillä tarkoitetaan toisinaan mitä tahansa sosiolingvististä tutkimusta varten kasvokkaistilanteessa tallennettua puheaineistoa.⁵ Joskus sosiolingvistisellä haastattelulla viitataan sellaiseen

⁴ Esimerkiksi suomalaistutkijat pyrkivät kirjaamaan sanelun mukaan satu- ja tarinanäytteitä ja varsinaisten kirjattavien kielenainesten lähikontekstia.

⁵ Esim. Kara Becker (2013) erottelee sosiolingvististä haastattelua esitellessään tiukan perinteisen merkityksen (engl. *the sociolinguistic interview*) ja väljän merkityksen (engl. *sociolinguistic interview*).

haastatteluproseduriin, jollaisen William Labov (1972a; 1972b) kehitti ja joka omaksuttiin sosiolingvistiikkaan. Näiden lisäksi sosiolingvistinen haastattelu voi tarkoittaa jotakin edellä mainitun Labovin klassisen sosiolingvistisen haastattelun pohjalta muokattua tai sovellettua haastattelutapaa, esimerkiksi sellaista, jossa keskustelun annetaan virrata hyvin vapaamuotoisesti. (Ks. esim. Feagin 2013, 29; Becker 2013.)

Labovin (1972a; 1984) klassinen sosiolingvistinen haastattelu kytkeytyy hänen käsitykseensä tyyllillisestä vaihtelusta ja siihen havaintoon, että puhujien tietoinen huomio omaan kielenkäyttöön vaihtelee eri tilanteissa. Labovin New Yorkin tutkimuksesta lähtien sosiolingvistinen haastattelu klassisessa mielessä onkin muodostunut hyvin usein viidestä kontekstuaalisesta tyylistä. Haastatteluproseduurin aikana haastateltavalta on ollut tarkoitus saada aineistoksi valikoima informantin koko tilanteisen variaation jatkumosta, vapaamuotoisimmasta muodollisimpaan puhetapaan, viidestä eri kontekstuaalisesta tyylistä. (Ks. esim. Meyerhoff 2011, 34; Meyerhoff, Adachi, Nanbakhsh & Strycharz Meyerhoff 2012, 130; Becker 2013, 91–92; Meyerhoff, Schleeff & MacKenzie 2015, 46–51.)

Klassinen sosiolingvistinen haastattelu muodostuu ensinnäkin varsinaisesta haastattelusta eli keskustelunomaisesta osiosta (engl. *conversational speech*), jossa haastattelija ja haastateltava(t) keskustelevat. Edellä esiteltyä terminologiaa käyttäen tässä osiossa on kyse teemahaastattelusta. Tämän lisäksi sosiolingvistiseen haastatteluun kuuluu kuitenkin kolme erillistä elisitoitua tehtävää (elisitoinneista ks. kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus tässä kirjassa), joissa haastateltava joutuu osio osiolta kiinnittämään yhä enemmän huomiota itse kieleen. Kertyvästä puheaineksesta (ks. asetelma 1) varsinaisen haastattelun kielen ajatellaan muistuttavan eniten epämuodollisinta puhetapaa, sitä, jota käytetään perheenjäsenten tai vertaisten kanssa. Tämä puheaineisto on jaettavissa Labovin mukaan (1972a; 2001) vielä tarkemmin muun muassa topiikin ja keskustelukumppanin vaihdosten perusteella tavalliseen arkipuheeseen (engl. *casual style*) ja huoliteltuun arkipuheeseen (engl. *careful style*).⁶ (Ks. esim. Meyerhoff, Adachi, Nanbakhsh & Strycharz Meyerhoff 2012, 130; Meyerhoff, Schleeff & MacKenzie 2015, 49–50.)

⁶ Vaikkakin tätä jaottelua on sovellettu osassa variationistisia sosiolingvistisiä tutkimuksia, ei sitä ole sovellettu kvantitatiivisessa sosiolingvistiikassa kovinkaan laajasti. Labovin tapaa tehdä ero siinä, mikä on tulkittavissa tavalliseksi arkipuheeksi ja mikä huolitelluksi arkipuheeksi, on pidetty subjektiivisena. (Ks. esim. Becker 2013, 93–94.) Esimerkiksi suomalaisissa tutkimuksissa haastatteluin kerättyä puheainesta ei ole ollut tapana erotella Labovin mallin mukaan tavalliseen ja huoliteltuun arkipuheeseen.

tavallinen huoliteltu lukupuhunta sanalistat minimiparit
arkipuhe arkipuhe

Asetelma 1. Klassisen sosiolingvistinen haastattelun viisi kontekstuaalista tyyliä epämuodollisimmasta muodollisimpaan.

Keskustelunomaisessa osiossa puhutaan etukäteen ainakin väljästi määritellyistä aihepiireistä, ja samassa yhteydessä on tavallisesti kartoitettu myös puhujan taustatietoja (esim. ikä, koulutus, ammatti), jotka ovat olleet tarpeellisia, kun on analysoitu sosiaalisten taustamuuttujien ja kielenkäytön yhteyttä.

Itse haastattelun lisäksi klassisessa sosiolingvistiksessä haastattelussa on kolme strukturoitua elisitoitua osiota, joissa informantti joutuu kiinnittämään kieleen ja omaan puheeseensa erityistä huomiota. Ensinnäkin haastateltavalle on annettu luettavaksi teksti, jokin tarinanomainen katkelma (engl. *reading passage*). Oletuksena tässä osiossa on, että informantin kielenkäyttö on jonkin verran huolitellumpaa kuin itse haastattelussa. Tämän lisäksi informantille on annettu kaksi erillistä tehtävää, joiden oletetaan olevan epätavallisia arkiselle kielenkäytölle: sanaluetteloja (engl. *word lists*) läpikäydessä huomion oletetaan kiinnittyvän muotoon eikä niinkään merkitykseen, ja minimipareissa haastateltava tarkastelee yksittäisten sanojen välisiä pienimpiä eroja (engl. *minimal pairs*).

Tämä klassinen sosiolingvistisen haastattelun perusasetelma kytkeytyy tilanteiseen vaihteluun ja siihen havaintoon, että puhujien tietoinen huomio omaan kielenkäyttöönsä vaihtelee eri tilanteissa. Sen sijaan, että tutkija rakentaisi tilanteisen vaihtelun tarkastelemiseksi edellä esitellyn viisikohtaisen tutkimusasetelman strukturoituineen tehtävineen, on luonnollisesti täysin mahdollista pyrkiä tarkastelemaan kvalitatiivisesti samaista ilmiötä toisin kerätyistä vapaamuotoisista keskustelutilanteista (Meyerhoff, Schlee & MacKenzie 2015, 50). Itse asiassa Labovin käsitys edellä esitellyistä kontekstuaalisista tyyleistä on saanut osakseen runsaasti kritiikkiä: muun muassa tavallisen ja huolitellun arkipuheen erottelua toisistaan haastatteluaineistosta ei ole pidetty ongelmattomana ja on huomautettu, että tietyissä yhteyksissä, joissa puhuja on hyvinkin tietoinen kielenkäytöstään, saatetaan puhua korostetun murteellisesti (kritiikistä ks. esim. Meyerhoff 2011, 44–49; Becker 2013, 93–94).

3. Haastatteluin kerätyt aineistot

Niin kuin edeltä on jo käynyt ilmi, haastattelu ei käsitteenä rajaa kovin tarkoin viittauskohdettaan, vaan haastatteluiksi voidaan kutsua varsin erilaisia vuorovaikutustilanteita (ks. myös esim. 1–6). Kuka tahansa voi päätyä haastattelumaiseen keskustelutilanteeseen

esimerkiksi työpaikkaa hakiessaan, lääkärin vastaanotolla tai vaikka poliisikuulustelussa. Lehtijutut perustuvat usein journalistisiin haastatteluihin, ja lähes joka ilta voi televisiosta seurata erilaisia uutis- ja viihdehaastatteluja. Kaltaisessamme haastattelu yhteiskunnassa (ks. Silverman 1997, 248) haastattelu on paitsi suosittu myös useimmille meistä varsin tuttu ja arkinenkin puhetilanne.

Rajanveto haastattelun, haastattelumaisen keskustelun ja jonkin sellaisen puhetilanteen, jota ei enää ole mielekästä pitää ensisijaisesti haastatteluna, voi olla vaikeaa. Sen sijaan niin sanotun prototyypin haastattelun tunnusmerkit ovat selvät. Prototyypisessä kahdenkeskisessä haastattelussa osallistujilla on ensinnäkin hieman toisistaan poikkeavat roolit, kun toinen ensisijaisesti kysyy ja kuuntelee ja toinen vastaa ja kertoo (ks. esim. 1–2; Mustanoja 2011, 82–83). Haastattelijan tehtävää hoitaa haastattelun ammattilainen, esimerkiksi tutkija tai toimittaja, kun taas haastateltava on valikoitunut rooliinsa, koska hänellä on hallussaan jotakin haastattelijaa kiinnostavaa: tietoa, taitoa, mielipiteitä – tai vaikka kieltä.

Esim. 1:⁷

Haastattelija: missä päin sä oot muuten matkustellu?

Informantti: (no), Ranskassa Saksassa, Itävallassa, Espanjassa Englannissa, Tanskassa Ruotsissa Norjassa. [haastattelija: joo-o] ja ooᵛ käyny, Venäjäm pu(a)lalla käytii. tais se oli sillon Ne^uvostoliitto (ni).

Esim. 2:

Haastattelija: no niin no koulun käynti sitte, noil luettelomaisesti.

Informantti: no, kansakoulu ja, sitted Tampereen, tyttölyseo, joka oli sillon_yhdeksäv vuoti(e), -vuotinej ja, sitte, farmasian, laitos, Helsingissä Helsingin_yliopisto^f farmasiiallaitos.

Sosiolingvistiikassa haastateltavaa usein kutsutaankin informantiksi, vanhemmassa murteentutkimuksessa kielenoppaaksi tai arvokkaasti kielimestariksi (esim. Suojanen 1982, 9). Prototyypisessä haastattelussa on läsnä aina Informanttien nimet ja muut henkilötietoihin viittaavat yksityiskohdat on tässä muutettu samoin kuin alkuperäislähteessä. myös ylimääräinen⁸ osapuoli, mukana oleva tallennusväline. Joskus tämä tallennusväline on lehtiö ja kynä, joskus

⁷ Haastattelu-esimerkkien litteroinnista ks. Mustanoja 2011: 86–87. Informanttien nimet ja muut henkilötietoihin viittaavat yksityiskohdat on tässä muutettu samoin kuin alkuperäislähteessä.

⁸ Ylimääräinen esimerkiksi suhteessa ns. observoijan paradoksiin (Labov 1972, 113, 209).

kamera ja nauhuri, toisinaan kokonainen kuvausryhmä. Näihin laitteisiin hallintavalta on ensisijaisesti haastattelijalla, mikä sekin kuuluu prototyypin haastattelun roolitukseen.

Haastattelulla tuotettavaa kokemuksellista tietoa on totuttu – toisinaan jopa kritiikittömästi – pitämään jotenkin erityisen aitona ja luotettavana. Tämä on vahvistanut haastattelujen asemaa tieteellisten aineistojen keruussa. Haastattelujen suosioon on niin ikään vaikuttanut se, että haastattelu saattaa tuntua yksinkertaiselta aineistonkeruun menetelmältä. Hyvä tutkimushaastattelu ei kuitenkaan toteudu samanlaisella suoralla tekniikalla kuin toimittajan tai poliisin tekemä haastattelu. Onnistunut vuorovaikutus on paljon muuta kuin mekaanista kysymysten esittämistä. (Hyvärinen 2017, 11–12.) Haastattelun tekemisen tekniikkaan palaamme tarkemmin luvussa 4.

Haastattelusta tekee erinomaisen aineistonkeruun menetelmän kuitenkin se, että haastattelun avulla voidaan saada tietoa asioista, jotka ovat tapahtuneet aikaisemmin jossain toisaalla – tilanteessa jossa tutkija ei ole itse voinut olla läsnä. Kielentutkimuksellisten tarkoituksien, esimerkiksi variationistisen piirreanalyysin, näkökulmasta haastattelu myös näyttäytyy suhteellisen vapaamuotoisena puhetilanteena, jossa informantin ääntä on todennäköistä saada talteen lähes maksimaalisesti mihin tahansa muuhun vuorovaikutustilanteeseen verrattuna. On kyllä mahdollista, että esimerkiksi asiointitilanne tai ystäväjoukon peli-ilta tuottaa yhdeltä henkilöltä saman verran materiaalia tuntia kohden kuin haastattelu. Tutkijan vaikutusmahdollisuudet saatavan aineiston määrään ovat kuitenkin näissä tilanteissa huomattavasti vähäisemmät ja yleiset epävarmuustekijät suuremmat.

3.1. Tavoitteena “luonnollinen, vapaamuotoinen” puhe

Sosiolingvistiksi keruissa tavoitteena on tyypillisesti saada “autenttista” tai “luonnollista” puhetta, jolla tarkoitetaan väljästi tulkittuna jotain sellaista puhetapaa, jota suositaan läheisten tai ystävien kanssa, kun tilannetta ei koeta muodolliseksi (Labov 1972a, 208; Labov 1972b, 128). Tällaista puhetta nimitetään vernakulaariksi. (engl. *vernacular*; Labov 1972b, 112; Meyerhoff, Schlee & MacKenzie 2015, 46–47.) Tavoitetta on kuitenkin vaikeaa tai suorastaan mahdotonta täysin saavuttaa, sillä sosiolingvisti joutuu kohtaamaan aina havainnoijan paradoksin (engl. *observer's paradox*; Labov 1972b, 113, 209): Tutkijat ovat kiinnostuneita siitä, kuinka ihmiset puhuvat spontaanisti arkielämässään eli kuinka he puhuvat silloin, kun heidän kielenkäyttöään ei tarkkailla. Paradoksi syntyy, koska informantin puhetta halutaan nimenomaan tarkastella ja tallentaa. Tallennettaessa a) kerääjä tai tutkija on hyvin

usein läsnä, b) tallennusväline – nauhuri tai kamera – on väkisinkin aina paikalla ja c) itse tallennustilanne herättää tavalla tai toisella informantin huomion (Meyerhoff, Adachi, Nanbakhsh & Strycharz Meyerhoff 2012, 132).

Vernakulaarikin on käsitteenä monimerkityksinen (ks. esim. Milroy & Gordon 2003, 49–50). Yhteistä eri määritelmille on kuitenkin, että niissä vernakulaari nähdään jonkinlaisena ääripäänä tai vastakohtana kyseessä olevan kielen standardivarieteetille⁹. (Ks. esim. Milroy & Gordon 2003, 49–50; Meyerhoff 2011, 361.) Oma lukunsa on se, että tutkijat ovat kyseenalaistaneet, onko olemassa tai määriteltävissä jokin tietty luonnonmukaisin puhetapa (vernakulaari), johon tutkijat pääsisivät käsiksi, kun puhuja ei kiinnitä puheeseensa mitään huomiota. Puhujat mukauttavat kielenkäyttöään aina jotenkin, ja puhetapaan vaikuttavat muutkin seikat (esim. kommunikaation tavoitteet, sanoman sisältö ja osallistujat) kuin se, kuinka tietoisesti puhuja kiinnittää kielenkäyttöönsä huomiota. Vernakulaarin tarkastelua pidetään mielekkäänä, mutta sen yksioikoista yhdistämistä “tavalliseen puheeseen” ja normittamattomien kielimuotojen ominaispiirteisiin pidetään ongelmallisena. (Ks. esim. Milroy & Gordon 2003, 49–51; Becker 2013, 95; Schilling 2013, 60–61, 104.) Milroy ja Gordon pitävät selvänä, että variaationtutkijoiden tutkimuskohteena vernakulaari on käsitteenä abstraktio siinä kuin luonnollinen kielikin. Käsitteenä se on tarpeellinen ja käyttökelpoinen, kunhan tiedostaa ja muistaa sen abstraktiuden. Tavoitteena on yleensä tarkastella luonnollista kieltä sen vapaamuotoisissa käyttöyhteyksissä, mutta koska kielenkäyttö on aina tiukasti sidoksissa käyttökontekstiin, on varottava esittämästä, että jossakin tietyssä tilanteessa informantin puhe olisi luonnollisempaa tai “tilanteettomampaa” kuin muissa yhteyksissä. (Milroy & Gordon 2003, 50.)

3.2. Kritiikki ja rajoitukset

Haastatteluista on perustellusti esitetty, että ne eivät ole puhekielen tutkimuksessa ongelmaton tapa kerätä vapaamuotoista informanttien kieltä. Haastattelua pidetään arkielämälle epätavallisena genrenä, minkä vuoksi sen ei voi varauksettomasti katsoa soveltuvan täysin vapaamuotoisen puheen tallentamiseen. Toisaalta muun muassa Penelope Eckert (2000) on huomauttanut, että kielenpuhujat ovat kielellisesti sopeutuvia ja mukautuvia niin tutkimuksellisissa kuin ei-tutkimuksellisissakin kielenkäyttöyhteyksissä, minkä vuoksi he

⁹ Standardilla tarkoitetaan kyseessä olevan kielen normitettua kielimuotoa. Esimerkiksi suomen kielellä puhutaan ja kirjoitetaan eri tavoilla, mutta sen kirjakiellellä on standardin asema.

pystyvät mukauttamaan kieltään luonnollisesti (sosiolingvistiseen) haastatteluunkin sopivaksi aivan kuin kaikkiin muihin tilanteisiin, joihin he arjessaan päätyvät.

Kenties osuvin haastattelua koskeva kritiikki kohdistuu siihen, että vaikka haastattelu soveltuu erityisesti tutkimuksiin, joissa tarkastellaan taajaan puheessa esiintyviä fonologisia, morfologisia ja osin myös syntaktisia piirteitä, ovat kuitenkin useat piirteet niissä epätavallisia (esimerkiksi informantin esittämät kysymykset tai informantin käyttämä yksikön toinen persoona). Haastatteluille ominaisen rakenteen takia ne eivät sovellu esimerkiksi aineistoksi keskustelututkimukseen, jossa kiinnostuksen kohteena yleensä on vuorovaikutuksen rakentuminen keskustelussa (Ks. esim. Milroy 1987, 24–26, 62–69; Feagin 2013, 26–27, Lappalainen 2004, 15–16). Esimerkiksi monille viime vuosisadalla tallennetuille suomalaisille murrehaastatteluille on ominaista, että äänessä niissä on enimmäkseen haastateltava. Silloisissa keruuohjeissa on usein erikseen mainittu, että koska tavoitteena on ollut tallentaa vanhakantaista murretta ja siten saada äänitettyä informantin puhetta, ei haastattelijan pidä keskeyttää puhujaa eikä lyhyiden taukojen jälkeen pidä ryhtyä heti esittämään uusia kysymyksiä (Yli-Paavola 1970, 53). Tärkeä on huomata, että tavoitteena on ollut saada talteen toisaalta “runsassisältöistä” ja “vanhakantaista” mutta toisaalta “luonnollisen vapaata puhetta” (ks. Yli-Paavola 1970, 47). Näitä kahta osatavoitetta voi pitää osin ristiriitaisina, jos pitkän monologimaisen kerronnan odottaa kattavan kaiken mahdollisen kielenkäytön luonnollisen vapaan puheen kirjosta. Ohjeistusta ja kerättyä aineistoa voi pitää kuitenkin tarkoituksenmukaisena, koska kyseistä aineistoa ei ole alun perin kerätty vuorovaikutuslingvististen aiheiden tutkimista varten. Kaiken kaikkiaan ei ole mitään sellaista keruutapaa, joka tarjoaisi soveltuvaa aineistoa kaikille tutkimuskysymyksille.

Todettava on sekin, että osa murteentutkimuksessa käytettyjen haastattelujen kritiikistä tuntuu osin kumpuavan siitä mielikuvasta, jonka haastattelu nimityksenä synnyttää (Kurki 2005, 65): esimerkiksi Lesley Milroy havainnollistaa perusteltua kritiikkiään esittämällä, että tiukalle haastattelulle on ominaista luokkahuonetilannetta muistuttava kysymys–vastaus-rakenne (Milroy 1987, 24–26, 62–69). Sama luonnehdinta ei ole kuitenkaan osuva, jos sama kritiikki kohdistetaan fennistisiin murrehaastatteluihin ja erityisesti sosiolingvistisiin haastatteluihin, sillä kuvatonlainen haastattelutapa on tšekäläisissä äänitteissä epätavallinen. Tämä ilmenee kuuntelemalla äänitteitä ja tutustumalla kerääjille tehtyihin ohjeistuksiin. Sama käy ilmi myös katkelmista, jotka ovat Tampereen puhekielen haastatteluista (ks. esim. 3–6; Mustanoja 2011, 81–83, 116).

Esim. 3 (arkipäiväinen, keskustelunomainen):

Informantti: -- ja stek kum mää oon semmone että mää lihoj kauhee herkätin ni em mää viitti [laittaa ruokaa], mitä mä ny ostav viiliä ja, mää söiⁿ noita kananⁿkoipia yhteen_aikaam mää ostij kuule että, [haastattelija: jaa.] mul_oli joka päivä kuulen niitä ja, ku^m mää aatteli että ne ei lihota ja ne em mää stä rasvaa siitä syäny. mä ittel laitoj kato(k) kyä sää tiät ne koivet [joo.] sillai, pistinⁿ uuniij ja, mää en_on neljääv viikkoonn_ostanu ainootaka koipee. kylä niissäkik kuulev vaan (--), ja kum mää en tiä (mutta) niistä mää kylä varmaal lihoi. oom mää ny viis kiloo, laihtu(nu). (ku en_os syäny), mää on_olluⁿ Nutritelle. Nutri-, mitä ne Nutri-,

Haastattelija: (--) laihdutus-, -valmisteita.

Informantti: nii joo, Nutriletti.

Haastattelija: jaa, no onkos, millasta se sitte oikeen o?

Informantti: no em mää tiäk ku, (em mä) oikeen tahro, viis kiloo on kylä mennym mutta, mutta siin_o aikaakii kylä kulunu.

Haastattelija: miten sitä niijku otetaan sitä, Nutrilettia (nys sitten)?

Informantti: ne on sem(mose)sa, mää nyn näytän sulle.

Haastattelija: näytä.

Informantti: ai älä kun (ni kanⁿ)istuu (---). [haastattelija voivottelee, informantti siirtyy kauemmas mikrofonia ja kolistelee taustalla] voi (tuolta tu^llee) kauhee sade, [haastattelija: jaa.] (äkkiä--) tulee. nää on kuulet tämmösiä pusseja. tää vaa, kylmääv veteen tää vanilijam makune ja sitte, stek kun_on keittoo niⁿ kuumaav vetteen (--). [haastattelija: jaaha, joo, joo.] tästä tu^llee niⁿkuk kaks (desilitraa).

Esim. 4 (roolien kääntyminen):

Haastattelija: no käytös sä usein tyttären tykönä siä Helsingissä?

Informantti: juu kyllä m(ä) o, käynyn nytkin, esmes tä(n) vuodem puolela jo kaks kertaa.

Haastattelija: tulee sitten nähtyä vähän eri kaupunkeja tässä kuitenki.

Informantti: no joo kyllä, kyllä. joo. tässä, nyt^t on_ollu yhteisiä näitä, tän, näitä hankeita ni⁽ⁿ⁾, niidenkiⁿ takia olen_ollu.

Haastattelija: että yhteistyötä oikein.

Informantti: no joo, ei meillä ny^(t), oikeestaan seⁿ kummempaa o ollum mut tä- tässä nytt_o(--), ihan, (sat)tu, sattu näin asioista.

[24 sekunnin hiljainen hetki]

Informantti: sulla ov Viialassa steⁿ koti, m- mi-, että sää, pääset sinne, joka viikovvaihd^e? - vaihd^e ilmeisesti.

Haastattelija: no aika usein kyllä.

Informantti: tunnetko (--), Viialan, ih- ihmiset_yleensä^k kaikki?

Haastattelija: no aika paljoj joo.

Informantti: tunsitko Virtasen_Erkkiä?

Esim. 5 (informantti kertoo tietyt tärkeät asiat riippumatta siitä, mitä on kysytty):

Informantti: heräs piäni, piäni tetalje, em malta ollak kertomatta niistä, minull_oli stem, vähä, minä olin, olin todella ykstoistavuatiat, taikka täytin sitte heinäkuussa ykstoist(a), (ee) ja sitten_oli pikkusev vanhempia, kolmetoista ja viistoista vuatiata ja, ja silloin me olimme siälä, Suomem panⁿkin talon, kellareissa ja pitkin_aina kuv varsinkin kun, Tampereev valtaus lähenei, mutta, mutta tuata, ne sitten ne kolmetoista ja viistoista vuatiat ne oli jo seⁿ kokosia ettei ne oikeen niⁿkun, arvannu, lähtee ennää, kaupunkille, urkkiin ja, varsinkin tämä viistoistavuatiat veljeni, nii nii, oli kovin, sitten_aktiivinen jo, niⁿkun nyt saattoi ollakkij ja, hän sitten_aina usutti että ”meen nyj ja kuuntelet tarkkaam mitä ne puhuu ja kuuntelen nys siälä ja ja kuuluuko Vilppular rintamalta mitääj ja mistä kuuluu ja” --

Esim. 6 (vitsi):

Haastattelija: käyk sää, saunavuorolla?

Informantti: no mull_ei os saunavuåroo sillai kum mää käy^l lenkkisaunassa sitte.

Haastattelija: miⁿkäslainen se sitten on?

Informantti: no se on semmone että kuⁿ kiä(t)tää talonn_ypäri juäksee nii s^ttev voi mennäl lenkkisaunaa. [naurua]

Viime vuosisadan murrenauhoitteetkin ovat tavallisesti strukturoitujen haastattelujen sijasta väljästi strukturoituja tai tiukimmillaan puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Vaikka kerääjille tehdyissä ohjeistuksissa mainitaan, että aihepiiri niissä voi olla täysin rajoittamaton, esiintyvät niissä tyypillisesti väljinä aihepiireinä haastateltavan omat elämänvaiheet ja kokemukset sekä erityisesti 1950-, 1960- ja 1970-lukujen tallenteissa kansanperinteen, kansatieteen, kansanrunouden tai paikallishistorian aiheet (Yli-Paavola 1970, 48). Useasti ohjeissa sivutaan sitä, ettei haastatteluja pidä toteuttaa kaavamaisesti, ja kerääjiä on opastettu erikseen olemaan pikemminkin tarkkaavaisia kuuntelijoita kuin kuulustelijoita ja välttämään vastausten tiukkaamista. Heitä on kehoitettu sallimaan puheenaiheesta poikkeamiset ja tarpeen mukaan johdattelemaan informantit hienovaraisesti aiheeseen. Erikseen ohjeistuksessa mainitaan, että toisinaan haastattelun ollessa vapaimmillaan voi tutkija jättäytyä haastateltavan vietäväksi ja antaa informantin valita puheenaiheet. (Ks. esim. Yli-Paavola 1970, 43–45, 47.) Viime mainitut ohjeet ovat sellaisia, että sellaisenaan toteutuessaan haastattelutilanne olisi ennemminkin strukturoimaton kuin strukturoitu.

Ylipäätään on kuitenkin huomattava, että pelkästään suomalaisessa murteentutkimuksessa on tehty yhteensä kymmeniä tuhansia tunteja murreäänitteitä, ja niiden joukkoon mahtuu hyvin monenlaisia haastatteluja. Haastattelu on ollut Suomessa yleisnimitys usean vuosikymmenen ajan murrenauhoituksille, ja siksi pelkän nimityksen perusteella ei voi tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä esimerkiksi niiden keskustelun rakenteesta, luontevuudesta tai vapaamuotoisuudesta. Kaikki suomalaisten äänitearkistojen haastatteluiksi luokitellut kielitieteelliset äänitteet (esim. SKNA, ks. tietolaatikkoa; ks. Korpusaineistot tk) eivät ole välttämättä edes haastatteluja, vaikka ne onkin arkistoitu sillä nimellä.

3.3. Metodin jatkokehitys

Varsinkin 1980-luvun lopulta lähtien, jolloin puhutun kielen tutkimuksen näkökulmat ovat laventuneet entisestään (esimerkiksi keskusteluntutkimus), on haastattelumetodin rajoituksista keskusteltu kansainvälisessä ja suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa. Se, että haastattelun rajoituksista ja mahdollisista ongelmakohtista on keskusteltu, on johtanut siihen, että on kehitetty myös erilaisia keinoja (ks. esim. Milroy & Gordon 2003, 65–) lieventää tai ohittaa niitä. Näillä keinoilla pyritään karkeasti joko a) vaikuttamaan haastattelun sisältöön ja siihen, millaista kieltä haastattelussa esiintyy, tai b) vaikuttamaan kasvokkaishaastattelun dynamiikkaan, siis haastattelijan ja haastateltavan tai haastateltavien väliseen suhteeseen.

Eräs tällainen keino, jolla on pyritty vaikuttamaan ensin mainittuun, on ollut käytössä jo Labovin New Yorkin englantia koskevasta tutkimuksesta lähtien: siinä pyritään ohjaamaan puhe tapahtumaan, jossa haastateltava oli joutunut hengenvaaraan (ks. Labov 1972a, 93). Ajatuksena tässä oli, että tunnekuohussa ihminen ei tavallisesti kiinnitä huomiota niinkään kielenkäyttöönään vaan asian sisältöön. Kysymällä hengenvaarasta tutkija pyrkii saamaan haastateltavan muistelemaan itse koettua kuohuttanutta tapahtumaa ja siten siirtää mahdollisimman paljon puhujan ajatukset pois siitä, kuinka hän asiansa esittää. Keino vaikutti onnistuneelta Labovin tutkimuksessa niin kuin useassa muussakin, mutta vastaavasti useasta muusta tutkimuksesta on vastakkaisia esimerkkejä. Eri tutkijat ovat pyytäneet muistelemaan ja kertomaan kummitusjuttuja, muistelemaan jotain merkittävää tapahtumaa lapsuudessa tai teini-ikäisiä kertomaan oman koulun eri koululaisryhmien välisistä eroista ja jännitteistä. (Milroy & Gordon 2003, 66; Feagin 2013, 29–30.) Haastattelu ja sen toteutus pitää aina sopeuttaa ja mukauttaa tarkasteltavana olevaan yhteisöön (Feagin 2013, 30). Tärkeää on yrittää miettiä ja löytää aiheita, joista haastateltavat puhuvat mielellään ja vapautuneesti.

Haastattelijan ja haastateltavan väliseen dynamiikkaan on pyritty vaikuttamaan esimerkiksi tekemällä yksilönauhoitusten sijasta pari- tai ryhmänauhoituksia. Samoin on tehty nauhoituksia, joissa tutkija ei ole ollut läsnä. Näissäkin nauhoitustavoissa on vahvuutensa ja heikkoutensa. Ensin mainituissa aineisto voi olla äänenlaadultaan heikkoa varsinkin, jos kaikilla informanteilla ei ole omia mikrofonejaan, ja sitä voi olla määrällisesti ja tyyllillisesti hyvin epätasaisesti. Jälkimmäisissä on omat ongelmansa, jos keskusteltavia teemoja ja asetelmaa ei ole mietitty. Pahimmillaan tallennetut keskustelut eivät ole mitenkään keskenään vertailukelpoisia ja aineiston määrä (äänitteiden kesto, tutkittavien tapausten määrä) voi vaihdella liiaksi. Erikseen on huomattava, että vaikka tutkija ei olekaan paikalla, voivat nauhoitettavat olla korostetun tietoisia nauhoittamisesta ja puhetavastaan, mikä vaikuttaa siihen, millaista aineistoa tulee tallennetuksi. (Eri kokeiluista ja niiden hyvistä ja huonoista puolista ks. esim. Milroy & Gordon 2003, 66–67; Schilling 2013, 111–113; ks. Kielten dokumentointi ja kieliopin kuvaus sekä Lingvistinen etnografia toimintayhteisöissä tk).

4. Haastattelun tekemisen tekniikkaa

4.1. Yleistä

Vaikka haastatteluiksi voidaan kutsua varsin monenlaisia aineistonkeruutapahtumia, on haastattelujen tekemiseen mahdollista antaa joitakin yleispäteviä vinkkejä. Kokemuksen

myötä kullekin sitten muodostuu oma hyväksi havaittu tyylinsä ja toimintamallinsa. Onnistuneen ja lingvistiseen tutkimukseen soveltuvan haastatteluaineiston voi kerätä monella tavalla, mutta jos jotakin olennaista – vaikkapa videokameran lataaminen – unohtuu, tilanne saattaa olla menetetty, eikä uusintahaastattelun mahdollisuutta välttämättä järjesty. Tämä koskee kaikkea lingvististä aineistonkeruuta, sillä puhetahtumat ovat ainutkertaisia eikä niitä voi toistaa samalla tavalla kuin esimerkiksi kemiallista koetta.

Jotta lopputulos olisi mahdollisimman onnistunut, haastattelu kannattaa ajatella kolmivaiheiseksi prosessiksi, joka koostuu 1) edeltävistä toimenpiteistä, 2) varsinaisesta haastattelutilanteesta ja 3) haastattelun jälkeisistä toimenpiteistä. Vaikka itse haastattelutilanne usein ajatuksen tasolla korostuu jo pelkästään jännittävyytensä vuoksi, on syytä muistaa, että jokainen näistä kolmesta vaiheesta on oikeastaan yhtä tärkeä.

4.2. Ennen haastattelua

Ensimmäisessä, haastattelua edeltävässä vaiheessa huomio on kiinnitettävä informanttien valintaan ja heidän kanssaan viestimiseen, tallennusvälineisiin ja niiden käytön harjoitteluun sekä omaan valmistautumiseen. Informanttien valinta perustuu suoraan tutkimuskysymyksiin eli siihen, kenen kielenkäyttöä tai näkemyksiä tutkimuksessa selvitetään. Jos tutkimuksen kohteena on tunnetun tamperelaisen jääkiekkoilijan tremulanttiääntämys, pyritään tätä nimenomaista jääkiekkoilijaa haastattelemaan. Tällaista tutkimusta voidaan luonnehtia myös tapaustutkimukseksi. Jos taas tutkimuskohteena on yleisesti tamperelaisten tremulanttiääntämys, haastatteluun valitaan tutkimuksen laajuuden ja käytettävissä olevien resurssien rajoissa mahdollisimman edustava joukko esimerkiksi eri-ikäisiä, eri sukupuolia ja erilaisia koulutustaustoja edustavia syntyperäisiä tamperelaisia. Tässä tapauksessa tutkimuksen kohteina eli **havaintoyksikköinä** ovat kaikki tamperelaiset henkilöt, jotka yhdessä muodostavat tutkimuksen **perusjoukon**. Varmin tapa saada kattava käsitys tamperelaisten tremulanttiääntämyksestä olisi haastatella kaikki perusjoukkoon kuuluvat. Koska tällainen suurtutkimus on käytännön syistä oletettavasti mahdoton, on tutkijan muodostettava **otos**. Karkeasti tarkastellen informantit voidaan valita (otantatavoista sosiolingvistiikassa ks. esim. Schilling 2013, 31–36; Meyerhoff, Schleeff & MacKenzie 2015, 37–39; ks. myös Kysely tk.) joko **satunnaisotannalla** (engl. *random sample*) tai **harkinnanvaraisella otannalla** (engl. *judgment sample*).

Edustavaksi otokseksi voidaan kutsua sellaista tutkittavien henkilöiden joukkoa, joka kuvastaa tarkasti perusjoukon ominaisuuksia, esimerkiksi ikä-, sukupuoli- ja sosio-ekonomista jakaumaa. Edustava otos perustuu usein satunnaisuuteen eli haastateltavien arvontaan perusjoukosta. Aina satunnaisotanta ei kuitenkaan ole mahdollinen, välttämätön tai mielekäskään tapa hankkia henkilöitä haastateltaviksi. Esimerkiksi 1970-luvun Nykysuomalaisen puhekielen murros -hankkeen aineistonkeruussa haastatellut on kyllä valittu väestörekisterin luetteloista, mutta varsinaista satunnaisotantaa ei raportoida käytetyn. Käytännössä haastateltavat on kuitenkin valittu umpimähkäisesti ja nimet on poimittu siinä järjestyksessä kuin tutkimuksen vaatimukset täyttävä henkilö on luetteloissa esiintynyt (ks. esim. Jonninen-Niilekselä 1982, 14).

Voi myös olla, että perusjoukkoon kuuluvista havaintoyksiköistä ei edes ole olemassa tarkkaa tietoa. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta voidaan mainita erilaisten sosiolektien, vaikkapa homososiolektin (ks. esim. Surkka 2016, 5; Lindeman 2017, 31–34), tutkimus. Tällöin mielekäs tapa on etsiä esimerkiksi tuttavien avustuksella muutamia kohderyhmään kuuluvia henkilöitä ja pyytää heiltä haastattelun yhteydessä vinkkejä toisista tutkimukseen soveltuvista henkilöistä. Näin pikku hiljaa muodostuu harkinnanvarainen **näyte** perusjoukosta. Dialektologiassa ja sosiolingvistiikassa tällaisesta aineistonhankinnan menetelmästä on käytetty osuvasti nimitystä lumipallotekniikka. Nykypäivänä internet mahdollistaa uudella tavalla erilaisten yhteisöjen tavoittamisen – joskin muistettava on, että informanttien etsiminen internetin välityksellä rajaa sekin osan henkilöistä tutkimuksen ulottumattomiin.

Satunnaisotannalla muodostetun edustavan otoksen ja informanttiavusteisella lumipallotekniikalla muodostetun näytteen väliin jää lukuisia muita tapoja, joilla päteviä ja tutkimuksellisesti antoisia, uusia haastatteluaineistoja voidaan hankkia.

Riippumatta siitä, millä tavoin haastateltavat tutkimukseen etsitään, olennaiseksi muodostuu aineistonkeruun läpinäkyvyys aina ensivaiheista lähtien. Kun tutkimuksen myöhemmälle lukijalle on selvää, millä tavoin aineisto on koostettu, myös tulosten tulkinta asettuu mittakaavaansa. Informanttien valintaperiaatteiden ja aineistonkeruun vaiheiden merkityksen ymmärtäminen on kuitenkin tärkeintä tutkijalle itselleen: siinä missä aineistonkeruun

menetelmät ovat suorassa yhteydessä tutkimuskysymyksiin,¹⁰ tulosten tulkinta on riippuvaista tutkimusmenetelmistä – aineistonkeruun menetelmät mukaan lukien.

Toinen edustavuuteen liittyvä kysymys on, kuinka paljon informantteja tutkimuksessa on oltava, jotta aineisto olisi edustava. Usein ensimmäinen ohje tähän on se, että mitä enemmän aineistoa on, sitä parempi. Käytännöllisistä syistä on usein kuitenkin järkevää miettiä, mikä on riittävän suuri aineisto, sen sijaan, että keräisi turhan suuren aineiston, jota ei pysty kuitenkaan hallitsemaan ja analysoimaan. Kaikkiaan vastaus riippuu ennen muuta siitä, mitä tutkitaan ja mikä on tutkimuksen tavoite. (Ks. esim. Feagin 2013, 28–29; Hoffman 2014, 30–31.) Jos vertaa sitä, mitä pidetään määrällisesti edustavana otoksena esimerkiksi luonnontieteissä ja mitä kielitieteessä, on ero huomattava. Usein on esitetty, että kielitieteessä määrällisesti edustavan aineiston ei tarvitse olla niin suuri kuin luonnontieteissä (ks. tark. Milroy & Gordon 2003, 28–29 ja siinä mainitut lähteet).

Huomioon on otettava otoksen ja perusjoukon suhde, ja valittava otos tarkasti niin, että se on perustellusti edustava. Jos tarkasteltaviksi halutaan ottaa esimerkiksi kielenulkoisia tekijöitä, kuten ikä, sukupuoli ja koulutus, kussakin ryhmässä on oltava riittävästi informantteja, jotta aineisto olisi edustava. On aivan eri asia, halutaanko tarkastella nykynilsiäläisten ammattikoululaisten ja lukiolaisten kielestä jotakin, ovatko tarkasteltavina vielä laajemmin pohjoissavolaiset ammattikoululaiset ja lukiolaiset vai peräti kaikki nykysuomalaiset ammattikoululaiset ja lukiolaiset. Nyrkkisääntönä esitetään usein, että viiden informantin ryhmä on riittävän edustava variationistisessa sosiolingvistiikassa (Feagin 2013, 28–29; Hoffman 2014, 30–31). Edellistä esimerkkiä soveltaen tarvitsisimme siis viisi nilsiäläistä ammattikoululaista ja viisi lukiolaista. Jos tarkastelussa on tarkoitus ottaa huomioon muitakin sosiaalisia tekijöitä, tarvitaan aineistoa enemmän. Toisin sanoen, jos haluamme tarkastella koulutuksen lisäksi myös sukupuolen vaikutusta kielenkäyttöön, tarvitsimme kaikkiaan 20 informanttia: ammattikoulusta viisi nilsiäläistyttöä ja -poikaa sekä vastaavasti lukiosta viisi tyttöä ja poikaa. (Ks. esim. Milroy & Gordon 2003, 28–30, Feagin 2013, 28–29; Hoffman 2014, 30–31.) Sali Tagliamonte (2006, 31) esittää jopa, että kun tarkasteltavana on useita kielenulkoisia tekijöitä, riittäisi kuhunkin ryhmään kaksikin informanttia (siis esimerkiksi ammattikoulusta kaksi nilsiäläistyttöä ja -poikaa sekä kaksi lukiolaistyttöä ja -poikaa). Näin pienissä pareista muodostuvissa ryhmissä alkavat yksilölliset erot vaikuttaa jo vahvasti

¹⁰ Silloinkin, kun hyödynnetään jo olemassa olevaa aineistoa, tutkimuskysymysten, -metodien ja -tulosten keskinäinen suhde on samanlainen.

ryhmien ”yleisedustuksiin”. Muutenkin on tärkeää, että ryhmien muodostamisessa pyritään valikoimaan informantit niin, että he kuuluvat aidosti samaan yhteisöön ja sosiaaliseen verkostoon.

Haastateltavien valinta on vasta ensimmäinen askel kohti haastattelujen toteutusta. Seuraava askel on selvittää, suostuvatko sopiviksi katsotut haastateltavat haastatteluun, ja jos suostuvat, sopia haastattelusta heidän kanssaan. Yhteydenoton mahdollisuuksia on monia: Potentiaalisia haastateltavia voi lähestyä esimerkiksi kirjeitse, puhelimitse, tekstiviestitse, sähköpostitse tai hyödyntämällä sosiaalisen median teemoittain määrittäytyneitä keskusteluryhmiä tai muita ryhmiä. Joskus yhteydenotto onnistuu tuttavien tai sukulaisen avustuksella; joskus ensimmäinen kontakti on luontevimmin opettaja, työnantaja tai jonkin seuran tai yhdistyksen toimihenkilö. Olennaista on arvioida, millä tavoin yhteydenotto juuri tähän haastateltavaan tai haastateltavien joukkoon on sopivinta ja tuottaa todennäköisimmin toivotun lopputuloksen eli sen, että sopivaksi katsottu henkilö suostuu haastatteluun.

Potentiaalisten haastateltavien joukossa on aina sellaisia ihmisiä, jotka oikeanlaisen yhteydenoton seurauksena suostuvat haastateltaviksi mutta vääränlaisen yhteydenoton seurauksena kieltäytyvät. Kokemuksemme mukaan tällainen oikeanlainen yhteydenotto perustuu ennen muuta siihen, että henkilö saa heti ensikontaktin aikana asiallista ja riittävää tietoa tutkimuksesta. Olennaista on muistaa myös kertoa potentiaaliselle haastateltavalle, miten tärkeää haastateltavien löytyminen on tutkimuksen onnistumisen kannalta ja miksi juuri kyseinen henkilö soveltuisi hyvin tutkimukseen. Monille informanteille on myös tärkeää kuulla se, että haastattelutilanteessa ei ole oikeita tai väärä vastauksia (jos tosiaan näin ei ole), vaan että kaikki vastaukset ovat yhtä arvokkaita.

Siitä, että tutkimuksessa tarkastellaan nimenomaan informantin puhekieltä tai sen tiettyä osa- aluetta, ei kuitenkaan ole syytä korostaa yhteydenoton aikana. On havaittu, että mitä tietoisempi informantti on siitä, että hänen kieltään tarkataan, sitä tarkemmin hän kiinnittää nauhoitustilanteessa huomiota kielenkäyttönsä ja sitä standardinomaisempaa (tai mahdollisesti liioitellun murteellista) hänen kielenkäyttönsä on. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että henkilölle valehdeltaisiin tai että häneltä kaikin keinoin pimitettäisiin tutkimuksen tarkoitus. Sekä tutkimuseettisesti että tutkimuksen onnistumisen kannalta mielekäs ratkaisu on kertoa tutkimuksesta esimerkiksi niin, että mainitsee yliopiston tai hankkeen, jonka piirissä tutkimusta tehdään. Tämän lisäksi tutkimusta voi luonnehtia yleisesti lingvistiseksi tai kielitieteelliseksi tai kuvata sen luonnetta yleistajuisemmin esimerkiksi niin, että

tutkimuksessa kerätään aineistoa eri puolilla Suomea asuivilta ihmisiltä tai että tutkimuksessa tarkastellaan haastatteluita, joissa ihmiset kertovat aiheesta X ja Y. Jo tässä ensivaiheessa on myös hyvä jollakin tavalla luonnehtia haastattelun luonnetta (vapaamuotoinen vai strukturoitu) ja ennen muuta sen kesto: sitä, onko kyse kymmenestä minuutista vai tunnista.

Tutkimuskysymysten ja niihin vastaamisen kannalta on olennaista miettiä paitsi haastateltavien määrää myös sitä, kuinka paljon yhdeltä haastateltavalta halutaan aineistoa. Aivan tarkkaan tätä ei voi koskaan suunnitella, sillä esimerkiksi tunnin mittainen haastattelu voi tarkoittaa tapauskohtaisesti hyvin erilaista määrää varsinaista haastattelupuhetta. Variaationtutkimuksessa tavallinen havainto on, että jotakin kielenpiirrettä voi toisella informantilla esiintyä runsaasti, kun taas toisella informantilla saman piirteen esiintymät ovat harvinaisia. Osittain ilmiössä on kyse siitä, että eri haastattelut ajautuvat erilaisille urille käsiteltävien aihepiirien mukaan. Jos esimerkiksi hämäläistaustaisen puhujan haastattelussa päädytään puhumaan *kaupunkeista* ja erityisesti *Helsinkistä* ja siellä asumiseen liittyvistä *onkelmista*, *nk*-yhtymän potentiaalisia vaihtelutapauksia saattaa esiintyä haastattelussa parikinkymmentä. Jos taas haastattelu kääntyy muihin aiheisiin, piirteen esiintymät jäävät yhden käden sormin laskettaviksi. (ks. esim. Mustanoja 2011, 219–220, 225–226.) Jotkin variaatioilmiöt, esimerkiksi inessiivin päätteet tai diftongien avartuminen, taas ovat siinä määrin frekventtejä ja sanatasosta riippumattomia, että niiden osumisesta haastattelupuheeseen ei tarvitse ennalta murehtia.

Osittain yhden haastattelun avulla tarkasteluun saatavien piirteiden määrään vaikuttaa yksinkertaisesti osallistujien puhenopeus ja mietintätaukojen määrä ja kesto. Nämä taas palautuvat yksilöiden temperamenttiin ja omaksuttuihin vuorovaikutuskäytänteisiin. Vaikutuksensa on myös tilanteen tulkinnalla, esimerkiksi sillä, kuinka muodolliseksi tai epämuodollisen jutustelevaksi haastattelu koetaan. Kovin muodollisessa tilanteessa haastateltavan vastaukset voivat jäädä lyhyiksi ja toteaviksi, mutta myös hyvin epämuodollinen jutustelu, jossa haastatteliija ottaa tilaa ja käyttää pitkiä puheenvuoroja, saattaa saada aikaan sen, että haastateltavan puhetta saadaan toivottua vähemmän. Sen sijaan oletettujen heimostereotyyppien ja saadun tutkimusmateriaalin määrän suhteesta ei ole raportoitua tutkimustietoa; “vilkkaiden karjalaisten” ja “hitaiden hämäläisten” joukkoon mahtuu temperamenttipiirteitä laidasta laitaan niin, että yksilövariaatio ylittää ryhmäraajat monin verroin (ks. myös Yli-Paavola 1970, 56).

Haastattelijan kannalta haastattelun keston suunnittelu liittyy yleiseen ajankäytön organisointiin ja esimerkiksi sen miettimiseen, kuinka monta haastattelua yhteen päivään mahtuu. Jos haastattelu on suunniteltu esimerkiksi tunnin kestoiseksi, on haastattelijan hyvä varata sille käytännössä kaksi tuntia aikaa siirtymisiin käytettävän ajan lisäksi. Aikaa nimittäin kuluu: parkkipaikan löytämiseen, laitteiden virittelyyn, esitietolomakkeen ja tutkimuslupien täyttämiseen, suunniteltua pidemmäksi venyneeseen haastatteluun, laitteiden purkuun, kohteliaasti juotuun kahvikupilliseen – vain joitakin mainitaksemme.

Etukäteen pitää valmistautua myös tutustumalla tallennusvälineisiin ja harjoitella niiden käyttöä. Koska haastateltavien on tarkoitus kiinnittää mahdollisimman vähän huomiota tallennusvälineisiin ja haastattelutilanteeseen, pitää välttää kaikin tavoin sitä, että laitteiden toiminnan tarkistamiseen ja hapuiluun menisi aikaa. Haastattelut äänitetään nykyisin tavallisesti digitaalisin nauhurein tai videoidaan videokameran tai kannettavan tietokoneen avulla. Videokuvaamisen etuna on, että tällöin tallennetuiksi tulevat äänen lisäksi muun muassa ilmeet, eleet ja esimerkiksi, kehen katse kohdistuu tai mihin suuntaan puhuja konkreettisesti viittaa viitatessaan johonkuhun läsnäolevaan. Video helpottaa myös litterointivaihetta varsinkin niissä tilanteissa, joissa esiintyy päällekkäispuhuntaa ja halutaan varmistua, kuka mitään sanoo. Siksi on tärkeää, että kamera (tai tietokone) sijoitetaan niin, että kaikki tallennettavat näkyvät selvästi kuvassa ja että kuvanlaatu on riittävän hyvä. Kuvausteknisesti hyväksi havaittu tapa on sijoittaa haastattelijan ja haastateltavan tuolit mahdollisuuksien mukaan noin 90 asteen kulmaan toisiinsa nähden. Tällöin kamera on mahdollista sijoittaa esimerkiksi pöydälle niin, että molemmat osapuolet mahtuvat kuvaan, jolloin myös molempien ilmeet ja eleet näkyvät paremmin verrattuna esimerkiksi siihen, että haastattelun osapuolet istuutuisivat pöydän vastakkaisille puolille ja tilanne taltioitaisiin suoraan sivulta päin – tai vielä hankalammin niin, että haastateltavan kasvot kyllä näkyisivät, mutta haastattelijasta tallentuisi vain takaraivo.

Etukäteen on tutustuttava siihen, millaiselta alueelta mikrofoni tallentaa ääntä ja miten mikrofoni on syytä sijoittaa puhujiin nähden. Osa mikrofoneista tallentaa ääntä ensisijaisesti tietystä suunnasta, osa tietyistä suunnista ja osa tasaisemmin joka puolelta laitetta. Onpa kyse mistä tahansa tallennusvälineestä, on ennen haastatteluun lähtöä varmistuttava, että laitteessa on varmasti koko tilannetta varten riittävästi virtaa: jos laite ei toimi verkkovirralla, on tarkistettava akku (tai paristot). Akku- tai paristokäyttöinen laite voi tallentaa ääntä vielä

silloinkin, kun virtaa on vähän jäljellä, mutta pahimmillaan se vaikuttaa äänenlaatuun niin, että toistonopeus on epätasainen.

Tallennetaanpa haastattelusta pelkkä ääni tai sekä ääni että kuva, on ehdottoman tärkeää, että äänenlaatu on muutenkin riittävän hyvä. On huomattava, että nykyään monenlaisilla puhelimilla pystyy tallentamaan ääntä, mutta vaikka korvin kuunnellen niiden äänenlaatu vaikuttaakin hyvältä, eivät ne useinkaan sovellu kielitieteellisten tallenteiden tekemiseen. Erityisen tärkeää on huomata, että jos tarkoitus on hyödyntää tallennettua aineistoa myös foneettisissa kokeellisissa mittauksissa, on digitaalisella äänitteellä minimivaatimukset. Tavallisesti tallenteet, jotka ovat 16-bittisiä ja joiden näytteenottotaajuus on 44,1 kHz, vastaavat laadultaan tutkimuksen vaatimuksia. Tämän vuoksi äänitettä ei pidä tallentaa millään sellaisella digitaalisella tallentimella, joka tallentaa äänitiedoston johonkin pakattuun formaattiin (esim. mp3): tällöin tallennuksen pakkausvaiheessa osa äänen mikrodatasta häviää, ja sitä ei pysty enää mitenkään palauttamaan. Lähtökohtaisesti suositeltavaa on, että ääni tallennetaan esimerkiksi wav-muodossa. (Ks. Kokeellinen fonetiikka tk.)

Vielä erikseen on korostettava henkisen valmistautumisen ja harjoittelun merkitystä. Jos haastattelua varten on olemassa kysymysrunko, kannattaa haastattelijan tutustua kysymyksiin huolellisesti ennen kentälle lähtöä. Ennalta tutustuminen helpottaa esimerkiksi jatko- tai täydentävien kysymysten keksimistä tilanteessa, jossa keskustelu uhkaa tyrehtyä ja aikaa olisi vielä jäljellä. Usein itse tutkimuksen kannalta on merkityksetöntä, missä järjestyksessä kysymyksiä kysytään tai asioita otetaan puheeksi. Kun haastattelija tuntee haastattelurungon ja suunnitellut teemat hyvin, hän voi jo ennalta järjestellä kysymykset itselleen luontevalla tavalla. Huippu-urheilijat harrastavat mielikuvaharjoittelua, ja sama menetelmä sopisi haastattelijoillekin. Kun etukäteen miettii, miten tosi paikan koittaessa puhuu rauhallisesti, keskittyy kuulemaansa aidosti ja selvittää rennosti hankalat hetket, näin myös todennäköisemmin tapahtuu. Haastattelussa voi tapahtua mitä tahansa: puhelimet soivat, yskänkohtaus yllättää ja keskustelu ajautuu sellaisille urille, että informantti liikuttuu tai kimmastuu. Vaikeaksikin muodostuneen tilanteen saa kääntymään paremmaksi etukäteen mietityillä strategioilla. Pienille suunnistajille opetetaan ennen metsään lähtöä PJR-tekniikka: jos paniikki meinaa yllättää, **pysähdy ja rauhoitu**. Sama pätee haastattelutilanteessa. Sekunnit matelevat silloin, kun itse ei keksi sanottavaa. Jälkikäteen kuunneltuina tauot eivät kuulosta lainkaan niin pahoilta.

Erittäin suositeltavaa on toteuttaa jonkinlainen harjoitushaastattelu ennen varsinaisten informanttien lähestymistä. Tämän voi toteuttaa vaikka opiskelijakaverin tai perheenjäsenen kanssa. Harjoitus ei tietenkään täysin simuloi autenttista tilannetta, mutta sen perusteella saa hyvän käsityksen haastattelurungon toimivuudesta ja siitä, miltä esimerkiksi tunnin mittainen haastattelu tuntuu. Samassa yhteydessä pääsee myös testaamaan tallennusvälineitä.

Ennen haastattelujen aloittamista on tärkeää ottaa huomioon myös tutkimuksen etiikka ja siihen keskeisesti liittyvä informanttien intymiteettisuoja. Ketään ei voi äänittää tai kuvata tutkimustarkoituksiin ilman hänen antamaansa lupaa. Edes sekään ei ole mahdollista, että vaikka informantilta olisi saatu lupa etukäteen mutta tallennusajankohtaa ei olisi suostumuksessa määritelty, informanttia voisi kuvata tai äänittää ilman, että hän tallennushetkellä tietää sitä. (Ks. esim. Meyerhoff, Adachi, Nanbakhsh & Strycharz Meyerhoff 2012, 141–142.) Pitkään murteentutkimuksessa ja sosiolingvistiikassa katsottiin riittäväksi, että tutkija kysyy suullisen luvan informantin puheen tallentamiseen, mutta nykyään normaali käytäntö on, että informanteilta edellytetään kirjallinen suostumus. Alaikäisen haastateltavan ollessa kyseessä lupa pyydetään hänen huoltajaltaan. Kirjallisella – tai suullisella – suostumuksella tai sopimuksella varmistetaan, että a) informanteiksi suostuneet ovat tietoisia tutkimuksen tarkoituksesta, b) taataan, että aineistoa ei käytetä muuhun kuin tieteelliseen tutkimukseen, ellei muuta ole erikseen sovittu, sekä c) tuodaan erikseen esiin, että informantti voi halutessaan tarkistaa häntä koskevat tiedot ja peruuttaa missä tahansa vaiheessa antamansa suostumuksen. (Meyerhoff 2011, 127.)

Useilla eri yliopistojen laitoksilla tai arkistoilla on valmiita suostumus- tai sopimus pohjia, joita voi hyödyntää. Olennaista on, että tekstissä käy ilmi, mitä tarkoitusta varten haastattelu on tehty ja ketä on haastateltu. Informantin täytyy ymmärtää, mihin hän on antanut suostumuksensa, ja hänen on täytynyt päivätä ja allekirjoittaa sopimus. On hyvä miettiä etukäteen myös se, missä vaiheessa antaa edellä mainitun paperin nähtäväksi ja allekirjoitettavaksi. Usein, kun paperi on läpikäyty haastattelua ennen tai sen aluksi, on se saanut tunnelman vähintäänkin hieman jännittyneeksi. Sen vuoksi voikin olla järkevää kertoa etukäteen selvästi, mistä haastattelussa on kyse ja pyytää siihen suullinen lupa, mutta jättää itse paperin allekirjoittaminen tehtäväksi vasta haastattelun jälkeen.

Haastatteluaineiston käyttöä ohjaavat tutkimuseettiset periaatteet ja pyrkimys toimia hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti (ks. esim. TENK; Aineistohallinnan käsikirja; ks. myös Ranta & Kuula-Luumi 2017). Aineistoa ei muun muassa saa käyttää mitenkään informanttien

vahingoksi, ja sitä tulee hyödyntää niin, ettei esimerkiksi informantteja koskevia arkaluontoisia asioita tule ilmi tutkimuksista. Koska eri informantit on usein välttämätöntä pystyä erottamaan toisistaan, mutta usein informanttien henkilöllisyyttä ei haluta paljastaa tai se pitää ehdottomasti salata, voidaan heille luoda pseudonyymit: esimerkiksi saman perheen tai ikäryhmän informanteille voidaan antaa samalla kirjaimella alkavat keksityt nimet tai informanteille voidaan luoda kirjaimista ja numeroista muodostavat tunnistekoodit, jotka kertovat heidän taustastaan jotakin olennaista. Erikseen on hyvä muistaa vielä se, että tutkimusta ei voisi ylipäätään toteuttaa ilman vapaaehtoisten informanttien myötämielisyyttä, joten mahdollisuuksien mukaan on hyvä miettiä, miten tutkija pystyy vastavuoroisesti osoittamaan kiitollisuuttaan informanteille (ks. esim. Rickford 1997; Wolfram, Reaser & Vaughn 2008) ja yhteisölle vaikkapa kertomalla yhteisöä koskevan tutkimuksensa tuloksista.

4.3. Haastattelun aikana

Siihen, kuinka haastattelussa edetään ja minkä verran haastattelijan on tarkoitus ohjailla keskustelun kulkua, riippuu tutkimuksen tavoitteista ja siten myös siitä, onko kyse strukturoidusta, puolistrukturoidusta vai strukturoimattomasta haastattelusta. Kuten edellä ilmeni, on strukturoiduissa haastatteluissa yleensä tarkat aiheet ja kysymykset, minkä lisäksi kysymysten järjestys voi olla hyvin tarkasti sidottu. Teemahaastatteluissakin, joissa on usein löyhästi määritellyt aiheet, hyödynnetään erilaisia aihemoduuleja: aihepiirejä ja niihin liittyviä kysymyksiä on suunniteltu etukäteen. Jos tutkijan huomio kohdistuu keskustelun sisältöjen sijasta itse kielenkäyttöön, on näiden tarkoitus auttaa keskustelun etenemisessä. Keskustelun annetaan virrata vapaasti, mutta niitä hetkiä varten, jolloin keskustelu tuntuu tyrehtyvän, hyödynnetään samaan aihepiiriin liittyviä kysymyksiä. Etukäteen on usein mietitty myös eri vaihtoehtoisia tapoja siirtyä aihepiireistä toisiin, jotta keskustelu tuntuisi etenevän luontevasti asiasta toiseen. Aihemoduuleja hyödynsi jo Labov varhaisissa tutkimuksissaan (ks. tark. esim. Labov 1984), ja niitä on hyödynnetty myös Suomessa useissa tutkimushankkeissa ja tutkimuksissa osana haastattelurunkoa. Olennaista on, että puolistrukturoiduissa haastatteluissa aihemoduuleja ei ryhdytä käyttämään tiukkana kysymyslistana, jota seurataan jäykästi ja orjallisesti.

Jos haastattelun tarkoitus on selvittää informantin tietoja, käsityksiä tai mielikuvia määrätystä aihepiireistä ja kysymyksistä, on aihemoduuleja suunniteltaessa mietittävä, mitkä kysymyksistä ja aiheista ovat sellaisia, joista ainakin halutaan saada tietoa. Haastateltavat – olivatpa he kuinka kiinnostuneita aiheesta ja tutkimuksesta tahansa – jaksavat vain määrällisen ajan keskittyä haastatteluun. Myös kysymysten järjestys voi olla tarpeen miettiä tarkkaan esimerkiksi, jotta haastattelussa aiemmin esiin tulleet seikat eivät vaikuta myöhempään vastauksiin.

Ennen muuta tärkeää on pyrkiä tekemään tallennettavasta tilanteesta mahdollisimman luonteva ja epämuodollinen. Tähän voi vaikuttaa ainakin valmistautumalla itse hyvin haastatteluun: tavoiteltavaa ei ole tehdä haastattelussa suurta numeroa itse tilanteesta, vaan pyrkiä olemaan aidosti kiinnostunut siitä, mitä toisella on kerrottavaa, ja pyrkiä reagoimaan hänen puheenvuoroihinsa. Erikseen on huomattava myös, että silläkin on merkitystä, kuinka aineistoa keräävä käyttäytyy ja kommunikoi informanttinsa kanssa ennen varsinaista haastattelua ja sen jälkeen. Mahdollinen oma jännittyneisyys tai oman kielenkäytön rekisterin muutokset vaikuttavat herkästi myös informanttiin. Haastattelun tekemiseen sisältyy usein,

että informantin kanssa jutustellaan ennen tallennettavaa osiota ja sen jälkeen: jos kiirehtii töykeästi heti paikalta, kunhan on mielestään saanut riittävästi aineistoa, kiirii tutkijan huonomaan pian hänen edelleen ja seuraavien informanttien löytäminen vaikeutuu. Samalla tämä voi vaikeuttaa myös toisten tutkijoiden toimintaedellytyksiä.

Koska dialektologi, sosiolingvisti tai variaationtutkija on kiinnostunut ennen muuta informanttensa kielenkäytöstä, useissa ohjeistuksissa kehoitetaan antamaan tilaa informanteille ja välttämään tilanteita, joissa kerääjä on runsaasti äänessä (esim. Feagin 2013, 31). Tutkijan liiallinen äänessä oleminen ilmenee viimeistään siinä vaiheessa, kun aineistoa litteroidaan ja havaitaan, että informantilta aineistoa on vain niukasti. Toisaalta, jotta tallennettava tilanne olisi mahdollisimman luonteva ja rento, on suositeltavaa, että kerääjä osoittaa informantille, että hän kuuntelee aktiivisesti ja on kiinnostunut siitä, mistä keskustellaan. Jotta tilanne olisi mahdollisimman keskustelunomainen, on hyvä ajatella haastattelutilannetta myös vastavuoroisuuden kannalta (ks. esim. Nordberg 1982, 108–109; Kurki 2005, 66; Feagin 2013, 31): jos oletamme, että informantit suostuvat äänitettäväksi ja kertovat usein myös henkilökohtaisista asioistaan, on odotuksenmukaista, että myös kerääjä osallistuu keskusteluun ja jakaa vastavuoroisesti kokemuksiaan ja kertoo mielipiteitään. On siis pyrittävä tasapainoilemaan kahden ääripään välillä, toisaalta vältettävä ajautumista kyselijän ja passiivisen kuuntelijan rooliin, toisaalta huolehdittava, ettei hallitse keskustelua omilla pitkillä puheenvuoroillaan ja vie tilaa informantilta.

4.4. Haastattelun jälkeen

Onpa haastattelu tallennettu video- tai audiolaitteistolla, on tallennettu haastattelu syytä siirtää talteen toiselle laitteelle ja tehdä siitä varmuuskopio. Varmuuskopioita ei pidä säilyttää samalla laitteella tai, jos kyse on analogisesta tallenteesta, samassa tilassa alkuperäiskappaleen kanssa. Mahdollisimman pian haastattelun jälkeen kannattaa kirjata muistiin haastattelusta perustiedot (aika, paikka, osallistujat, nauhoitteen kesto), joita tarvitaan ainakin, jos tallenne arkistoidaan. Hyvä on myös kirjata muistiin huomioita, vaikutelmia ja tunnelmia, joita keruuhetkellä syntyi. Tällaisia voivat olla esimerkiksi arvio haastattelun yleistunnelmasta (jännittynyt vai rento) ja raportti nauhoitustilanteen aikana sattuneista keskeytyksistä, mutta yhtä lailla sekin, jos informantilla on kurkku kipeänä tai suussa juuri saadut hammasraudat artikulaatiota hankaloittamassa. Jos näitä ei kirjoita muistiin, eivät seikat palaudu mieleen enää viikkojen tai kuukausien päästä. Erityisesti jos haastattelusta on tallennettu ainoastaan ääni eikä kuvaa, myöhemmin voi olla hankalaa päästä jäljille

esimerkiksi siitä, mitä kolinaa taustalla kuuluu ja kenen kolmannen henkilön ääntä mukaan on tallentunut. Mikäli muistiinpanoissa lukee, että haastateltavan puoliso kävi haastattelun loppupuolella huoneessa hakemassa kenkiään ja kertomassa lähtevänsä asioille, tilanne on selvä. Jos haastattelujen keruu muodostaa laajemman kenttäretken, voi olla tarpeen pitää varsinaista keruupäiväkirjaa.

Oleellinen osa haastattelun jälkikäsitteilyä on tallenteen litterointi. Litterointitapoja on useita, ja se, mitä tapaa käyttää, on ratkaistavissa sen perusteella, mitä haastatteluista tutkitaan. Puhutun kielen tutkimuksessa on karkeasti kaksi eri litterointitapaa, joista ensimmäinen on muun muassa murteentutkijoiden ja variaationutkijoiden käyttämä tapa, jossa pyritään tarkkaan ääntämyksen transkribointiin (esim. suomalais-ugrilainen tarkekirjoitus, SUT). Näistäkin tarkekirjoituksista on mahdollista tehdä joko karkea tai puolikarkea litterointi. (Ks. esim. Yli-Paavola 1970, 75–79; T. Itkonen 1997, 69–81; ks. myös Iivonen, Sovijärvi & Aulanko 1991, 53–60.) Muun muassa SU-transkriptiossa pyritään foneettisesti tarkkaan litterointiin, mutta sen sijaan siinä ei kiinnitetä huomiota esimerkiksi vuorovaikutuksen rakentumiseen (vierusparit, päällekkäispuhunta).

Keskusteluntutkimuksessa (CA) käytetyssä transkriptiossa kiinnitetään puolestaan huomiota muun muassa siihen, miten vuorot ja vierusparit rakentuvat, mutta sen sijaan foneettisesti tarkekirjoitus on huomattavasti suurpiirteisempää (Hakulinen & Sorjonen 1986; ks. myös Raevaara & Seppänen 1989). Monissa nykytutkimuksissa litteraatiot ovat merkintätavoiltaan jossain määrin nimenomaisen tutkimuksen tarkoituksiin räätälöityjä tai rohkeamminkin edellä esitettyä kahta perinnettä yhdistäviä versioita. Tämä käy, kunhan litteroinnin periaatteet on tutkimusaineiston esittelyn yhteydessä selkeästi kuvattu.

Litterointitavasta riippumatta on tärkeää muistaa, että olemme puhekielen emmekä litteraatioiden tutkijoita. Olipa käytössä mikä tahansa tarkekirjoitusmenetelmä, litteraatti ei koskaan voi olla täydellinen puheen kuva. Paitsi että litterointitavat eroavat toisistaan, myös kullakin litteroijalla on oma “käsialansa”, johon vaikuttaa väistämättä myös litteroijan oma murretausta. Tyypillisesti litteroija on herkempi rekisteröimään sellaisia vivahteita, joita hänen omassa idiolektissaan ei ole. Toisen tavun vokaalinpidennys (esim. *lukùtoukka*; tässä tarke SUT-järjestelmän mukainen) ottaa herkemmin sellaisen henkilön korvaan, joka ei itse ole savolaismurteiden alueelta kotoisin. Avartuneen diftongin merkinnän kriteerit taas saattavat hämäläistaustaisella tutkijalla olla tiukemmat kuin itämurteisella tutkijalla. Tämä ei tarkoita, että litterointi olisi aineiston tutkimuskuntoon saattamisen menetelmänä jotenkin

kestämätön. Havainto liittyy ainoastaan siihen, että jokaisen valmiiseen litteraattiin tarttuvan tutkijan on syytä selvittää, millaisen ohjeistuksen perusteella kyseinen litteraatti on tuotettu. Jos litteroija ei ole kiinnittänyt erityistä huomiota esimerkiksi yleiskielen *d*:n vastineisiin, on tämän vaihteluilmiön tutkijan varmasti syytä kuunnella kyseiset kohdat vielä uudestaan. Erityisen korostunut tarkistusvastuu on silloin, kun tutkimuksen tarkoituksena on vertailu ja päätelmiä tehdään esimerkiksi diakronisesta muutoksesta tai puhetilanteiden eroista. Näissä tapauksissa on aina varmistuttava, että havaitut erot ovat todellakin puhekielen eroja eivätkä eri litteroijien käsialojen eroja. (Ks. esim. Mustanoja & O'Dell 2007; Mustanoja 2011, 89.)

Litteraatti kannattaa tehdä ohjelmalla, jossa ainakin äänisignaali ja litteraatti - mahdollisuuksien mukaan myös kuva - on mahdollista kohdistaa toisiinsa. Internetistä vapaasti ladattavissa ovat muun muassa puheanalyysiohjelmat Praat ja ELAN (ks. Praat; ELAN). Näiden ohjelmien etu on erityisesti siinä, että litteraatiota tutkiessaan voi helposti kuunnella kyseisen kohdan, eivätkä varsinainen tutkimuskohde (puhe) ja litteraatti näin pääse erkanemaan toisistaan. Jos litteraatti on tehty tavallisella tekstinkäsittelyohjelmalla ja äänitiedosto on siitä täysin irrallaan, vaatii melkoisesti vaivaa etsiä aina kyseinen kohta tiedostosta kuunneltavakseen. Puheanalyysiohjelmat tuovat myös litterointivaiheeseen luotettavuutta ja sujuvuutta, sillä kuunneltavan kohdan voi ohjelmissa rajata tarkasti ja soittaa yhä uudelleen. Kokemus on osoittanut, että kuulokkeiden käyttö on litteroissa aina ehdottoman suositeltavaa. Hyvistä laitteista huolimatta litterointi on aikaavievää puuhaa: yhden tunnin mittaisen äänitteen kunnolliseen transkribointiin kuluu kokeneelta tutkijalta hyvinkin työpäivän verran aikaa.

5. Nykyiset käyttöalat ja -mahdollisuudet

Haastattelumetodia voidaan käyttää kielentutkimuksessa ainakin kolmeen tarkoitukseen: 1) ensisijaisesti puhutun kielen materiaalin tuottajana (esimerkiksi dialektologiassa, variaationtutkimuksessa ja sosiofoneettisessa tutkimuksessa), 2) ensisijaisesti informaation tuottajana (esimerkiksi nimistöntutkimuksessa ja kansanlingvistiikassa) tai 3) ensisijaisesti yhden puhetilanteen tuottajana (esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimuksessa ja variaationtutkimuksessa). Ideaalitapauksessa sama haastattelu voi palvella monenlaista tutkimusta; tarkentavia litterointikierroksia toki saatetaan tarvita useita kunkin tutkimuksen tavoitteiden mukaan.

Suuri osa fennistisestä puhutun kielen aineistosta on haastattelemalla kerättyä (ks. tietolaatikot 1 ja 2). Tämä ohjaa uutta tutkimusta kahteen suuntaan: Koska haastatteluaineistoa on paljon, on mielekästä kerätä aineistoa runsaasti myös muunlaisista puhetilanteista. Vertailtavuuden ja yleisen jatkuvuuden näkökulmasta taas on ehdottoman mielekästä jatkaa myös haastattelujen tekemistä. Kuvaavimpina esimerkkeinä tästä jälkimmäisestä argumentista toimivat sosiolingvistiset reaaliaikaturkimukset, joissa koko tutkimusasetelma pohjautuu mahdollisimman samoilla periaatteilla koostettujen eriaikaisten aineistojen vertailuun. Esimerkiksi useissa suomalaisissa haastatteluun aloitetuissa pitkittäisseuruissa keruuperiaatteiden muuttaminen kesken kaiken ei tulisi kysymykseen, sillä se romuttaisi tutkimuksen perustan - aineiston vertailtavuuden (ks. esim. Kurki 2005; Palander 2005; Paunonen 2005; Nuolijärvi & Sorjonen 2005; Mustanoja 2011; Tekijä2 ja muut tulossa).

Haastattelut tarjoavat perinteisten käyttöalojensa lisäksi mahdollisuuksia myös uusiin tutkimuksellisiin avauksiin (ks. myös Uusitupa 2017, 78). Haastattelujen tyypillisesti hyvä äänenlaatu tarjoaa edellytykset esimerkiksi foneettisiin mittauksiin ja sen myötä vahvemmin sosiofoneettiseen tutkimusotteeseen. Henkilöhaastatteluissa toistuvat samankaltaiset aihepiirit taas mahdollistavat monenlaisen vertailun ja tarjoavat materiaalia esimerkiksi diskurssintutkimuksen tarpeisiin (esim. ks. esimerkit 3–4). Muun muassa kansanlingvistiksessä tutkimuksessa haastattelut ovat saaneet vahvan roolin informaation tuottajina ja tarjonneet kosketuspintaa puhujien käsitysten ja heidän todellisen kielenkäyttönsä suhteeseen. Haastattelujen monipuolisen ja uudenlaisen käytön esteeksi voi oikeastaan muodostua vain liian kapea tai stereotypioihin rajoittunut kuva haastattelemalla kerätyn aineiston luonteesta.

Se, että haastatteluita on käytetty jo varhaisessa dialektologisessa tutkimuksessa, saattaa virheellisesti johtaa ajatukseen haastattelusta ei pelkästään vanhana vaan myös jollakin tapaa vanhentuneena aineistonkeruun metodina. Menetelmän pitkäaikainen käyttö on kuitenkin ainoastaan sen etu: haastatteluiden kohdalla olemme jo varsin hyvin perillä siitä, millaista materiaalia niillä saadaan kerättyä, millaisiin lingvistisiin tutkimuksiin ne erityisesti sopivat, ja mitkä taas ovat kielentutkimuksen näkökulmasta menetelmän rajoitukset. Hyvällä tutkimusmenetelmällä ei ole parasta ennen -päiväystä, eikä se kulu käytössä. Silti hyvääkin menetelmää kannattaa säännöllisesti pysähtyä tarkastelemaan, ja sitä kannattaa aina myös pyrkiä kehittämään.

Tietolaatikko 1

Suomen kielen nauhoitearkisto (SKNA)

- perustettu vuonna 1959, nykyisin osa Kotimaisten kielten keskusta (Kotus)
- noin 24 000 tuntia kielitieteellisiä äänitteitä suomen murteista, suomen sukukielistä ja muista kielistä sekä kulttuurihistoriallisia äänitteitä esitelmistä, akateemisista tilaisuuksista ja henkilöhaastatteluista
- arkiston aineistoja käyttävät kielentutkijoiden ja kieliaineiden opiskelijoiden lisäksi myös kulttuurintutkijat, murteiden ja paikallishistorioiden harrastajat sekä äänitettyjen kielenoppaiden jälkeläiset
- kaksi kolmasosaa aineistosta digitoitu (tilanne marraskuussa 2017)
- osa aineistosta käytettävissä myös Kielipankissa, jossa äänitteet ja niistä tehdyt litteroinnit on kohdistettu, eli niitä pystyy seuraamaan samanaikaisesti

https://www.kotus.fi/aineistot/puhutun_kielen_aineistot

Tietolaatikko 2

Lauseopin arkisto (LA)

- perustettu valtion humanistisen toimikunnan kanssa tehdyllä sopimuksella vuonna 1967 samaan aikaan Muoto-opin arkiston kanssa
- Lauseopin arkisto sijoitettu Turun yliopistoon, Muoto-opin arkisto Helsingin yliopistoon
- suomen kielen ensimmäinen sähköinen korpus, joka koostuu kaikkiaan 132:sta morfologisesti ja syntaktisesti koodatusta aineistoyksiköstä ja aineiston käytön mahdollistavasta ohjelmasta
- 132 yksikköä murteita
- kestoltaan noin tunnin mittaisista äänitteistä tehdyt litteroinnit, jotka annotoitu morfologisesti ja syntaktisesti
- käytettävissä Kielipankissa
- 2000-luvulla Lauseopin arkiston alaisuuteen liitetty useita muita sähköisiä annotoituja ja annotoimattomia suomen kielen korpuksia

Aiheesta lisää

Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna. 2017. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.

Meyerhoff, Miriam, Adachi, Chie, Nanbakhsh, Golnaz & Strycharz, Anna. 2012. Sociolinguistic fieldwork. In Nicholas Thieberger (ed.), *The Oxford Handbook of Linguistic Fieldwork*. Oxford: Oxford University Press, pp. 122–146.

Meyerhoff, Miriam, Schlee, Erik & MacKenzie, Laurel. 2015. *Doing Sociolinguistics. A Practical Guide to Data Collection and Data Analysis*. New York: Routledge.

Schilling, Natalie. 2013. *Sociolinguistic Fieldwork*. Key Topics in Sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Kirjallisuus

Aineistonhallinnan käsikirja [verkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/>>. urn:nbn:fi:fsd:V-201504200001 (Viitattu 14.12.2017).

Bamberg, Jaakko. 2017. Kävelyhaastattelu. Julkaisussa: Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 256–269.

Becker, Kara. 2013. The Sociolinguistic Interview. Julkaisussa: Mallinson, Christine, Childs, Becky & van Herk, Gerard (toim.) *Data Collection in Sociolinguistics*. New York & London: Routledge, 91–100.

Chambers, J.K. & Trudgill, Peter. 1998. *Dialectology*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Eckert, Penelope. 2000. *Linguistic Variation as Social Practice*. Oxford: Blackwell.

ELAN. ELAN - The Language Archive. <https://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/>. (Viitattu 15.12.2017.)

- Feagin, Crawford. 2013. Entering the Community. Julkaisussa: Chambers, J.K. & Schilling, Natalie (toim.) *The Handbook of Language Variation and Change*. 2nd edition. Oxford: Wiley, 19–37.
- Hakulinen, Auli & Sorjonen, Marja-Leena. 1986. Keskustelun kuvaamisesta. Julkaisussa: Leino, Pentti & Kalliokoski, Jyrki (toim.), *Kieli 1*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 5–38.
- Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoffman, Michol. 2014. Sociolinguistic Interviews. Julkaisussa: Holmes, Janet & Hazen, Kirk (toim.) *Research Methods in Sociolinguistics. A Practical Guide*. Oxford: Wiley, 25–41.
- Hyvärinen, Matti. 2017. Haastattelun maailma. Julkaisussa: Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 1–45.
- Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna. 2017. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Ikonen, Hanna-Mari. 2017. Puhelinhaastattelu. Julkaisussa: Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.), *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 270–286.
- Iivonen, Antti, Sovijärvi, Antti & Aulanko, Reijo. 1990: *Foneettisen kirjoituksen kehitys ja nykytila. Kansainvälinen foneettinen aakkosto (IPA). Suomalais-ugrilainen tarkekirjoitus (SUT)*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen monisteita n:o 16. Helsinki.
- Itkonen, Terho. 1997: *Nimestäjän opas*. Kolmas, uusittu painos. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- Jonninen-Niilekselä, Kaija. 1982. Tampereen puhekieli tutkimuskohteena. Julkaisussa: Jonninen-Niilekselä, Kaija (toim.), *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena*. Folia Fennistica & Linguistica. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Tampere, 7–35.

Juusela, Kaisu. 1994. Variation as a Theme in Finnish Dialectology and Sociolinguistics in Recent Years. Julkaisussa: *Fenno-ugrica Suecana* 12. Tidskrift för finsk-ugrisk forskning i Sverige. Finska institutionen. Stockholms universitet. 1–54.

Kurki, Tommi. 2005. *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. SKST 1036. Helsinki: SKS.

Labov, William. 1972a. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Labov, William. 1972b. Some Principles of Linguistic Methodology. *Language in Society* 1: 97–120.

Labov, William. 1984. Field Methods of the Project on Linguistic Change and Variation. Julkaisussa: Baugh, J. & Sherzer, J. (toim.) *Language in Use: Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, pp. 28–66.

Labov, William. 2001. The Anatomy of Style-shifting. Julkaisussa: Eckert, P. & Rickford, J. (toim.) *Style and Sociolinguistic Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lappalainen, Hanna. 2004. *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. SKST 964. Helsinki: SKS.

Lindeman, Meri. 2017. *Homoässä, hintonaatio ja heiluvat kädet – kansanlingvistiä käsityksiä suomenkielisten homomiesten puheesta*. Pro gradu -tutkielma. Viestintätieteiden tiedekunta. Suomen kielen tutkinto-ohjelma. Tampereen yliopisto.

Meyerhoff, Miriam. 2011. *Introducing Sociolinguistics*. Oxon: Routledge.

Meyerhoff, Miriam, Adachi, Chie, Nanbakhsh, Golnaz & Strycharz, Anna. 2012. Sociolinguistic Fieldwork. Julkaisussa: Thieberger, Nicholas (toim.) *The Oxford Handbook of Linguistic Fieldwork*. Oxford: Oxford University Press, pp. 122–146.

Meyerhoff, Miriam, Schlee, Erik & MacKenzie, Laurel. 2015. *Doing Sociolinguistics. A Practical Guide to Data Collection and Data Analysis*. New York: Routledge.

Mielikäinen, Aila. 1982. Nykypuhesuomen alueellista taustaa. *Virittäjä* 86: 277–294.

Milroy, Lesley. 1987. *Observing and Analyzing Natural Language. A Critical Account of Sociolinguistic Method*. Language in Society 12. Oxford: Blackwell.

Milroy, Lesley & Gordon, Matthew. 2003. *Sociolinguistics. Methods and Interpretation*. Language in Society 34. Oxford - Berlin: Blackwell.

Mustanoja, Liisa. 2011. *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatu tutkimus Tampereen puhekielestä*. Acta Universitatis Tamperensis 1605. Tampere: Tampereen yliopisto.

Mustanoja, Liisa & O'Dell, Michael. 2007. Suomen *d* ja *r* sosiofoneettisessa kentässä. *Virittäjä* 111: 56–67.

Nordberg, Bengt. 1982. Sociolingvistisk datainsamling. Julkaisussa: Thelander, Mats (toim.), *Talspråkforskning i Norden, Mål - material - metoder*. Lund: Studentlitteratur, 92–119.

Nuolijärvi, Pirkko. 1990. Keskusteluntutkimus. Julkaisussa: Mäkelä, Klaus (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 114–141.

Nuolijärvi, Pirkko & Sorjonen, Marja-Leena. 2005. *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Helsinki. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Palander, Marjatta. 2005. *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Suomi 191. Helsinki: SKS.

Paunonen, Heikki. 2005. Helsinkiläisiä puhujaprofiileja. *Virittäjä* 109: 162–200.

Praat. Praat: Doing Phonetics by Computer. <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/>. (Viitattu 15.12.2017.)

Raevaara, Liisa & Seppänen, Eeva-Leena. 1989: Litterointi puheen kuvana ja tekstinä. Julkaisussa: Hakulinen, Auli (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja I*, Kieli 4. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 29–36.

Ranta, Juha & Kuula-Luumi, Arja. 2017. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC. Julkaisussa: Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 413–426.

Rickford. 1997. Unequal Partnership. Sociolinguistics and the African American Speech Community. *Language in Society* 26, 161–198.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.). 2009. *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.). 2010. *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. (Viitattu 8.11.2017.)

Schilling, Natalie. 2013. *Sociolinguistic Fieldwork*. Key Topics in Sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Silverman, David. 1993. *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. London: Sage.

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.

Suojanen, Matti K. 1982. Sosiolingvistiikka – synkretistinen tieteenala. Julkaisussa: Suojanen, Matti K. & Suojanen, Päivikki (toim.) *Sosiolingvistiikan näkymiä*. Helsinki: Gaudeamus, 7–37.

Strandberg, Jan 2004. *Ei sanat salahan joua. Fennistiikan murteenkeruun historiaa 1868–1925*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kielen laitos.

Surkka, Sanni. 2016. *Tyylikästä lässytystä. Homoseksuaali mies kielellisenä stereotyyppinä ja identiteettinä*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Helsingin yliopisto.

Tagliamonte, Sali 2006. *Analysing Sociolinguistic Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tagliamonte, Sali. 2012. *Variationist Sociolinguistics. Change, Observation, Interpretation*. *Language in Society* 40. Oxford: Wiley-Blackwell.

Tekijä1 & Tekijä2. tulossa.

Tekijä2 ja muut tulossa.

Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna. 2009. Johdanto. Julkaisussa: Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. 2. painos. Tampere: Vastapaino, 9–21.

Törrönen, Jukka. 2017. Virikehaastattelu. Julkaisussa: Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 233–255.

Uusitupa, Milla. 2017. *Rajakarjalaismurteiden avoimet persoonaviittaukset*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology; 117.

Wolfram, Walt, Reaser, Jeffrey & Vaughn, Charlotte. 2008. Operationalizing Linguistic Gratuity. From Principle to Practice. *Language and Linguistics Compass* 2/6, 1109–1134.

Yli-Paavola, Jaakko. 1970. *Vuosikymmen kielennauhoitusta. Suomen kielen nauhoitearkiston toimintaa v. 1959–1968*. Helsinki: SKS.